

Miért tanítsunk még ma is latint?

„Félig sem olyan fontos az, amit tanítunk gyermekeinknek, mint az, hogy tanítjuk. – Amit az iskolában tanultunk, annak legnagyobb részét elfelejtjük, de a hatás, melyet egy jó oktatási rendszer szellemi tehetségeinkre gyakorol, megmarad.” (báró Eötvös József)

A 2006-os PISA jelentés¹ *Mi a versenyképes tudás?* című fejezete szerint „nem annyira az ismeretek, mint inkább az általános kompetenciák – jó szövegértési képesség, érvelő - szóbeli és írásbeli kifejezőképesség, az ismeretalkalmazás képessége, valamint a természettudományi megismerés – *elsajátítása*” a cél a tanulás során. Véleményünk szerint ezek a képességek a latin nyelv tanításával fejleszthetők.

Lingua Latina necessaria est.

A XX. század első felében a gimnáziumokban a legmagasabb óraszám a latin tanóráknak volt. Az 50-es évektől fokozatosan csökkent az óraszám, manapság egyre kevesebb gimnáziumban, egyre kevesebb óraszámban tanítják.

A magyarországi latintanítás helyzetét 1945-től 1995-ig Ritoók Zsigmond², 1995-2008-ig Gesztes Enikő³ foglalta össze. Gesztes cikkében egy angol kutatás alapján rámutatott azokra a latin nyelv által szerzett kompetenciákra, amelyek okvetlenül szükségesek a mai érettségi vizsgához is. Ezen kívül 2009-ben volt egy kerekasztal beszélgetés „Kell-e a latin?” címmel⁴, illetve Gloviczki Zoltánnak jelent meg két cikke⁵ a témában, valamint egy szakdolgozat⁶ a Debreceni Egyetemen. Azt, hogy 2015-ben milyen a latintanítás helyzete Magyarországon a középiskolákban, két szóval kifejezhetjük: eltűnően van.

Miért is tanuljunk latint?

A kérdésre azért nehéz válaszolni, mert a latin órán tanult ismereteket nem tudjuk oly közvetlen módon beváltani, mint például a gazdasági ismereteket. De nem ez az egyetlen ilyen tantárgy. Megkérdezhetjük ezt az összes művészeti-, a társadalomtudományi-, bölcsészettudományi tantárgyakról is, hogy milyen haszonnal jár....

1

http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresek/pisa/pisa2006_jelente_s.pdf 56.old

² Ritoók Zsigmond: A latintanítás helyzete Magyarországon 1945-1993 in: Valóság, 2000/7, 54.old

³ Gesztes Enikő: A latintanítás helyzete Magyarországon 1995-2008 in: Antik Tanulmányok, 2009/53

⁴ http://www.tanszertar.hu/eken/2009_01/latin_0901.htm

⁵ Mester és Tanítvány 2007/8 és 16

⁶ Herczeg Anna: A középiskolai latintanítás ...<https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/177967>

1

Horkay Hörcher Ferenc *A bölcsészettudományok hasznáról*⁷ című tavaly megjelent könyvében írja, hogy hat olyan kompetencia terület van, amit a humántudományok által sajátíthatunk el, amelyek nagyobb eséllyel segítenek minket válság idején is egy jobb megoldás megtalálásában. Ezek az *adaptációs készség, a kreativitás, a fantázia, a döntési képesség, az eszmék megalkotásának képessége és az együttérzés képessége*. Ezek a képességek a társadalom mentálhigiénés állapotának javításához járulnak hozzá és egyben a társadalom szemléletét is formálják.

Ezen kompetenciák alapjait a latin nyelv és irodalom tanulása, művelése nagymértékben segíti, talán ezért is van az, hogy 1945-ig a Magyarország minden gimnáziumában a legmagasabb óraszámú tantárgy volt a latint.

A latint tanítani szükséges, de miért is?

Megválaszolhatjuk a kérdést ismert, *meghaladott érvekkel*, például: „Kell az orvosi-, jogi egyetemre.”, vagy „A latin ismeretében könnyebb megtanulni spanyolul, olaszul, stb.” „Az idegen szavak könnyebben megjegyezhetők.” „Latint csak az elitnek, illetve az egyházi iskolában tanulóknak kell tanítani.”....

Azonban vannak *reális, kutatással alátámasztott érvek* is, például a Barber-féle⁸ vizsgálat.

Gesztes Enikő : A latintanítás helyzete... Antik Tanulmányok 2009/53. alapján		
	Latint tanulók eredményei	Latint nem tanulók eredményei
1. Helyesírás	82,5%	72,6%
2. A szavak használata a mondatokban	57,5%	40,6%
3. Definíciók értelmezése	69,5%	33,3%
4. A szavak értelme, jelentése, helyesírás	57,0%	27,5%
5. Szókincs	36,0%	6,8%
6. A szavak értelme, jelentése, helyesírás	65,3%	12,3%

A 6. pontban olyan latinul tanuló és nem tanuló diákok eredményei vannak, akiknek minden tárgyból azonos az osztályzatuk.

„A vizsgálat eredményéhez ezúttal sem kell kommentár, a latinos diákok - nem egy vagy néhány, de minden területen! - sokkal jobb teljesítményt nyújtottak, mint latint nem tanuló társaik-, ha a mérések átlagát nézzük, a latinos diákok esetében az eredmény 61,8%, a nem latinosoké pedig ennek alig a fele, 32,18%.” (Gesztes, 2009)

⁷ A bölcsészettudományok hasznáról, Of the usefulness of the humanities, L' Harmattan, 2014 106.old.

⁸ idézi Gesztes Enikő: Antik Tanulmányok, 2009/53.116. o.

Eredetileg az első világháború alatt készült vizsgálatról szóló cikkben Barber kifejti a latin *gyakorlati értékét*, amit kereskedelmi (!) középiskolás tanulóknál figyelt meg: a szavak jelentésének jobb képzelete, megértése (*a better idea of meaning of words*) és a közlés során az önkifejezés észlelhető képessége (*in imparting an observable facility in expressing oneself*)⁹. Ezen képességek a mai munkaerőpiacon is nélkülözhetetlenek.

Az Európai Unió nyelvtanítást vizsgáló 2012-es jelentéséből¹⁰ kiderül, hogy Németországban, Luxemburgban, Hollandiában és Lichtensteinben is, főleg a gimnáziumokban már kötelezővé tették a latintanítást. Ennek oka lehet a német és latin nyelvtan közötti rokonság, illetve azok a hagyományok, amelyre az ottani nyelvoktatás épül.

2006-ban a finnek európai elnöksége alatt létrehoztak egy latin nyelvű on-line újságot (*Conspectus Rerum*)¹¹, melyből latin nyelven lehet tájékozódni az EU ügyeiről.

Kutatás ugyan nem bizonyítja, de elgondolkodtató, hogy van-e korreláció a finnországi erős latintanítás és a PISA felmérés I. helye között...

Azoknak, akik azt mondják, hogy ma már az angol lett a világ- és szaknyelv, az angol vette át azt a szerepet, amit előtte a latin töltött be, figyelmébe ajánljuk a *British Dental Journal* 2009-es cikkét¹². Ebben a szerző leírja, hogy az angol nyelv oly mértékben változik a különböző kulturális és technikai kihívások következtében, hogy nem lesz képes ezt a szerepet sokáig betölteni. Ezzel szemben a latin nyelv mai is pontosan megőriz számunkra információkat. A szerző is hivatkozik Caesar gall háborújáról írott munkájára, amely ma ugyanúgy olvasható és ugyanúgy *egyértelmű* a szavak jelentése és mondanivalója, mint hajdanán.

2015 tavaszán jelent meg M. Gordin *Scientific Babel*¹³ című könyve, amelyben a szerző arról, ír, hogy elkerülhetetlen egy közös tudományos nyelv elfogadása, csak az a kérdés, hogy melyik legyen ez a közös nyelv.

A *latin mint szaknyelv* jelentősége felbecsülhetetlen az európai keresztény kultúra megértéséhez és kutatásához, ezért XVI. Benedek pápa 2012 novemberében megalapította a Latinitas Pápai Akadémiát. XVI. Benedek ajánlja *Sacramentum Caritatis* kezdetű enciklikájában¹⁴, hogy a ma már egyre gyakoribb nemzetközi találkozók szentmiséit – az egyház egyetemességét kifejezendő – celebrálják latinul. A pápa kéri az enciklikában, hogy a szemináriumok készítsék fel a papokat, hogy majd ők is meg tudják tanítani a híveknek a latin nyelvű imákat és énekeket.

⁹ http://www.jstor.org/stable/3296745?seq=2&loginSuccess=true#page_scan_tab_contents
G.E.Barber: Latin is a practical study. Classical Journal 1986.

¹⁰ http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/143EN.pdf

¹¹ http://www.eu2006.fi/NEWS_AND_DOCUMENTS/NEWSLETTERS/VKO52/EN_GB/1167207984323/INDEX.Htm

¹² <http://www.nature.com/bdj/journal/v206/n2/full/sj.bdj.2009.14.html>

¹³ <http://www.theguardian.com/books/2015/apr/02/scientific-babel-michael-gordin-review>

¹⁴ <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=225#SC62>

Itt kell még megemlítenünk a magyar történelem és a latin viszonyát. 1844-ig a soknemzetiségű Magyarországon a latin volt a hivatalos nyelv. Ha kiszorul a latin az órarendből, akkor pár év múlva nem lesznek már olyan egyetemisták, majd kutatók, akik a magyar irodalom és történelem latin nyelvű forrásait eredetiben tudnák olvasni.

Az hogy a latin holt nyelv, ez egyben hátránya, és ugyanakkor épp az előnye is: a nyelv, a szavak nem erodálódnak, ezért az információt meg tudja őrizni az eredeti állapotában.

Milyen képességek fejlődhetnek a latin nyelv tanulása által?

Tudjuk, hogy az intellektuális, emocionális, spirituális intelligencia összefüggő egységet alkot, itt csak az elemzés kedvéért vesszük részékre.

Nem kétséges, hogy a latin tanulása által fejlődik az intellektus (IQ)

„*A latin egy logikai váz (...), melyre bármely más idegen nyelv ráépíthető.*” (Borzsák István)

A fordítás, valamint a nyelvtan tanulása által fejlődnek az anyanyelvi kompetenciák, mint szövegértés, az aktív és passzív latin és magyar szókinccs. A *gondolkodási műveletek*, mint az absztrahálás, strukturálás, analízis, problémamegoldás, stb. a memoriterek tanulása által pedig az implicit, nem asszociációs *memória* is fejlődik. Mindennek hatása a *logikus gondolkodás*, a nyelv tudatosabb használata, valamint a *képzelőerő* fejlődése. A *kreatív problémamegoldás* és a *kritikai gondolkodás* szintén fejlődik, ha csak azt vesszük figyelembe, hogy például magyarról latinra fordítás során hányféleképpen tudunk egy-egy mellékmondatot fordítani igeneves szerkezettel úgy, hogy a jelentése ugyanaz maradjon. A fent említett képességeket a *Nature* folyóirat oktatás témájú tanulmánya mint a XXI. századi tudósképzéshez elengedhetetlen képességeket definiálja¹⁵.

A *tantárgyak ismeretanyaga* Európában a tudományok közös kiinduló alapja. Akár a reál tárgyak mint a matematika, biológia, fizika, akár a humán és társadalomtudományi tárgyak mint az irodalom és történelem, akár a művészeti alkotások az európai önazonosság közös forrásai és alapjai.

Tényként kezeljük a latin nyelvoktatás transzfer hatását. Eszerint a különböző tantárgyak *szakszavainak tanulása, értelmezése és használata* is hatékonyabb. Ugyan ez mondható a magyar, illetve az idegen nyelvek tanulása esetében is.

Fejlődik az érzelmi intelligencia (EQ)

A latin nyelvórákon használt irodalmi művek érzelmi töltete által, az erkölcsi példákon megfigyelhető érzelmek és emocionális indíttatású tettek kapcsán – tettek a közösségért, önfeláldozás, empátia, gondoljunk Mucius Scaevola történetére - az *esztétikai érzék* fejlődik, a tanult és szemlélt műalkotások által pedig az érzelmi intelligencia fejlődik, amint ezt a folyamatot már 1899-ben világosan bemutatta Wirth Gyula:

„Végre is épen a klasszikus nevelés egyik fő föladata az, hogy az önzetlen hazaszeretet, magasztos jellemek, fenkölt egyéniségek dicső példáinak eleven szemléltetése által nemesebb, ideálisabb felfogást és gondolkozást csepegtessünk a serdülő gyermekifjú szívébe, a ki soha sem feledí el azt a lelkesítő hatást, mit egy

¹⁵ <http://www.nature.com/news/stem-1.17959#/Editorial> „Building the 21st century scientist”

Miltiades, Themistokles, Kimon stb. dicsó tetteinek eleven rajza lelkére gyakorolt, ez ifjú lelkesülésnek jótékony melege megmarad még akkor is, midőn deresedő hajjal az élet harcrai közt az egyszerű és magasztos történetké szálait már elfeledte is, ösztönné válik az, mely őt mindig a szépre, a jóra, a nemesre vonzza ifjú erővel — s ez épen, a nemes érzés és gondolkozásmód kifejlesztése iskolai nevelésünk legfőbb célja.” (A latin nyelv középiskolai tanítása, Magyar Paedagógia 45. old¹⁶)

A kerettanterv¹⁷ szerint „Mindezek a tartalmak és tevékenységek együttesen a szociális és állampolgári kompetencia, illetve a kezdeményezőképeség vonatkozásában is éreztethetik fejlesztő hatásukat: a személyek és kultúrák közötti párbeszédre törekvésben, a különböző nézőpontok megértésében, az emberi jogok tiszteletében, a reális alapokon nyugvó nemzeti identitásban és az Európához való kötődésben, valamint a kreatív és innovatív problémamegoldó tevékenységben. A képzelőerő hat az intellektuális érdeklődésre, így lehetőség nyílik arra, hogy az elsajátított tudás beépüljön énképükbe, fejlődjön önismeretük.”

„... erősíti a közjóra, a nemzeti és társadalmi összetartozásra való törekvést.”

S hogy ez milyen fontos egy közösségben! A képzelőerő segítségével tudjuk beleképzelni magunkat a másik ember helyébe, helyzetébe, még akkor is, ha nincs közvetlen tapasztalat, vagy ismeret, vagy nincs külsődleges racionalitás, akkor is képes az ember az empátiára - s ez már az **SQ** felé mutat - a majd ennek segítségével fejlődik ki az önismeret, amiből pedig a társadalmi kohézió lesz. Vagy, ahogy Ritoók Zsigmond írta: a latin a társadalmi tudatot formálja¹⁸.

Pedagógiai és tanulmányi előnyök (mint az értő olvasás, lényeg kiemelése, információ szűrése, tömörítés, memorizálás, figyelem, kérdésfelvetés)

Amikor a tanulóknak azt mondjuk a latin órákon, hogy „A fordítást az állítmánnyal kezd!” akkor arra vezetjük rá, hogy egy olyan gondolati struktúrát hozzon létre, -- amelyből majd a fordítás megszületik -- amelyben az egyszerűbb szintről a bonyolultabb felé halad. Van egy mag, ami köré csoportosítjuk az információkat. Ha a fordítás során mindig visszatérünk az első, lényeges elemhez, az állítmányhoz (a maghoz) és ezzel egyeztetve, ehhez kötjük a többi elemet (mondatrészt), akkor ezzel egy algoritmust adunk meg az egzakt megoldáshoz. Az út többszöri bejárásával fejlődik az algoritmikus gondolkodás is, ezáltal a tanuló általában megtanulja, hogy a beáramló információkat e szerint az algoritmus szerint rendszerezze. Ha ez belsővé válik, nagy esély van arra, hogy a tanulók világlátása is egy logikus rendszerbe integrálódjon, s így kevésbé van kitéve a mindennapi élete során őt érő manipulációknak. Ugyanakkor a nyelvtani kategóriák rutinszerű használata segíti a dolgok pontosabb megértését, elemzését és a tudatosabb nyelvhasználatot is.

¹⁶ http://digit.bibl.u-szeged.hu/00400/00415/00008/mp_1899_0580_043-050.pdf

¹⁷ Kerettanterv kerettanterv.ofi.hu/04_melleklet_7-12/4.2.03.2_latinv_7-12.doc

¹⁸ Ritoók, Valóság 55. old

Ez a stratégia hasonló a kisgyermek beszédmegértési gyakorlatához, az úgynevezett „kulcsszó-stratégiához”¹⁹, amikor a kisgyermek igyekszik a hallott szövegből kiválasztani és azonosítani egy-egy szemantikai egységet, majd következtet a tartalomra -- ebbe már az asszociáció képessége is szerepet játszik. Hasonlóan járunk el a fordítások alkalmával is, amikor az állítmányhoz mint kulcsszóhoz keressük a számban megfelelő alanyt, tárgyat stb. Így, mielőtt szó szerint lefordítanánk a mondatot, már van egy körülbelüli elképzelésünk a mondat jelentéséről. Ez a gondolati eljárás tanulási stratégiává is válhat, transzferálódhat, alkalmazhatjuk egyéb ismeretek feldolgozásakor. Végül pedig kialakulhat egy fegyelmezett gondolkodási attitűd.

Ahogy P. H. Vellacott írja²⁰: latint nem nehéz tanítani, sokkal nehezebb a latin tanulásához szükséges angolt – és itt elmondhatjuk, magyart – megtanítani. A tanulók példákön keresztül begyakorolnak egy szabályt, ám ami igazán nehéz számukra, az az, hogy ezt a szabályt aztán általánosságban is fel tudja ismerni, alkalmazza, s ez az egyik kiemelt célja a tanulásnak! Ahogy a szerző írja, a latin nyelv azért is különösen alkalmas ennek a célnak az elérésére, mert „a latin valahol a matematika és a történelem között áll”. Ugyanis a *matematika* órákon ezt a folyamatot a *szimbólumok* használatával gyakorolja be, a *történelem* órákon pedig a *karakterek és szituációk* segítségével. A *latin* órákon pedig a *szavakon*. A szavak élőbbek, mint a számok, de kevésbé komplexek a karaktereknél és szituációknál.

A **memória** is fejlődik ennek a gondolati struktúrának az alkalmazásával, hiszen egyrészt az információk rendezve kerülnek be a rövidtávú-, majd a hosszú távú memóriába. Másrészt a tanult versek, prózák ritmusa, az időmértékes verselés – hexameter, pentameter, stb. – is - segíti a megértés, a memorizálás folyamatát, és a ritmusérzékletet is fejleszti. A latin nyelv tanulása precizitásra készítet és készít fel, segíti a beáramló információk rendezését, rendszerezését, rögzítését.

Brooklyni példa a tehetség gondozásra: return to Latin in New York

2014-ben jelent R. Janoff tanulmányosorozat a *Classical Word*-ben²¹, New York-ban kísérleti jelleggel bevezetett latin oktatásról. 2007-ben a brooklyni Williamsburgh Charter High School (WCHS) bevezette a három éves latin tanítást, mint egyedüli idegen nyelvet. Az

¹⁹ Gósy M.: Pszicholingvisztika Corvina, 1999. 191. old.

²⁰ P. H. Vellacott: Teaching Latin in Greece & Rome 9 (1962. március) 29-34. old

²¹ 2012 Teaching Latin in New York City 's Public Schools - R. Janoff: The elite meets the street: Teaching latin in a nonselective Brooklyn Charter School iskolák még, ahol bevezették a latint: South Bronx Classical Charter, The Brooklyn Latin School, Maspeth High School, https://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/classical_world/v107/107.2.mcgowan_sub01.html

iskola tanuló²² általában tanulási nehézségekkel és gyenge nyelvi képességekkel érkeznek, akikre a tanuláshoz való negatív attitűd a jellemző.

K. Pattersonnak sikerült olyan módszereket bevezetni a latin oktatásba, hogy a diákok nem csak elfogadták és profitáltak a tanultakból, hanem azt is elérte, hogy a latint nem tekintik „halott” nyelvnek. Például olyan olvasmányokat válogatott az óráira, amelyeknek a tartalma a diákok hétköznapi életét is érintette – pl. tetoválás, kábítószer fogyasztás, rabszolgaság az ókori Rómában.

A kurzus tapasztalata, a tanuláshoz szükséges analitikus skillek kialakítása, valamint a latin transzfer hatásának köszönhetően *a latin megteremtette a tanulás kultúráját, -- ami az iskola legfőbb missziója!*

Janoff Leírja, hogy azért is lehetett ezekben az iskolákban bevezetni a latin oktatását, mert azt valami *speciálisnak* értelmezték a tanulók, tanárok és a szülők is, amelynek az az üzenete, hogy a tanulók valami különleges dolog iránt köteleződnek el, egyfajta világklasszisnak. Erre a tanulók és a szülők is egyaránt büszkék. Ezáltal ezek a problémás gyerekek a társadalom öntudatosabb tagjaivá képesek válni.

Ezek az iskolák azért vezették be a latint *elsősorban*, hogy a gyerekek jobban beszéljék az angolt. Mi is tanítsunk több latint, hogy a gyerekek jobban tudjanak magyarul!

Konklúzió

Napjaink felgyorsult információ áramában, ahol a linearitásnak egyre kevesebb szerep jut, (pl. az internetes olvasás terén) a latin tanulás által is elsajátítható gondolati struktúráknak komoly szerep jut, nem csak az iskolai oktatás-tanulás alkalmával, hanem a mindennapi életben is. A latin segíthet rendezni az információkat. Segíthet eligazodni és megfelelően jó döntéseket hozni a mindennapi életben, politikában, erkölcsi kérdésekben, művészetben.

Ráadásul a latin tantárgy egy írott-szóveg- központú tantárgy; egyrészt nincs se hallott szóveg értés, sem beszédértés és –produkción, és tapasztalataink szerint, ezáltal azoknak a diákoknak is könnyebb, akik nehezebben fejezik ki magukat szóban.

A latin nyelv tanulása kapcsán egyszerre fejlesztett kompetenciák segítenek eligazodni a szöveges és képi világban, ami a mai információs társadalom alapja.

A NAT által előírt 9 fejlesztendő kulcskompetencia közül a latin 7-et fejleszt: anyanyelvi, idegen nyelvi kommunikáció, matematikai, digitális, hatékony, önálló tanulás, szociális és állampolgári valamint az esztétikai –művészeti tudatosság és kifejezőképesség kompetenciáját.

Ma az egyetemeken a nyelvvizsga hiánya miatt át nem vett diplomák száma magas²³, majdnem eléri a 30%-ot. Úgy tűnik, hogy van egy jelentős diákréteg, aki nem tud

megszerezni két nyelvvizsgát az érettségi után, illetve az egyetem alatt. Lehet, hogy hatékonyabb lenne egy élő idegen nyelv + latin oktatás a középiskolákban?

Célunk az, hogy a latin egyenrangú legyen a többi tárggyal, választható legyen, vagy, ahol eddig az iskola hagyományából kifolyólag kötelező volt, az is maradjon. Az a generáció, aki nem tanult latint, s az ő gyerekeik teszik fel a kérdést: minek latint tanulni... A latin által közvetve és közvetlenül megszerezhető kompetenciák minden tantárgyban hasznosíthatók.

A szerzőkről:

Köves Gabriella(1956) matematikus, tankönyvszerző, a KRE-TFK tanára gabriella.koves@gmail.com

Göde Edit (1982) középiskolai tanár godeedit@yahoo.com

²² A tanulói összetétel: 31% ázsiai, 27% fekete, 20% spanyol-amerikai, 15% fehér, 7% szegény, latin-amerikai háttérű családokból származik.

²³ <http://www.ofa.hu/hu/diplomamento/diplomamento+program+2.html>